

zamieszkujących Kresy Wschodnie w II RP // Nauka. – 2011. – №2. – S.109–124.

15. Zieliński K. Szkolnictwo żydowskie w Polsce w latach 1918–1939 // Almanach Historyczny. – Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2003. – T.5. – S.211–257.

16. Get'manchuk M. P. Realizacja umów VII statti Ryz'kogo dogovoru v polityci pol's'koi' derzhavy na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah u 1921–1939 rr. // Vijs'kovo–naukovyj visnyk Vijs'kovogo instytutu pry Nacional'nomu universyteti «L'viv's'ka politehnika». – L'viv, 2000. – Vyp.2. – S.20–37.

17. Dmytruk V. Z istorii' jevrejs'kogo gromads'kogo zhyttja na Volyni u mizhvojenyj period (1921–1939) // Dolja jevrejs'koi' duhovnoi' ta material'noi' spadshhyny v XX st.: / redkol.: G. Aronov [ta in.]. – K.: Instytut judai'ky, 2002. – S.33–41.

18. Zashkil'njak L. O., Krykun M. G. Istorija Pol'shhi. Vid najdavnishyh chasiv do nashyh dniv. – L'viv: Vydavnyctvo Nacional'nogo universytetu im. I. Franka, 2002. – 759 s.

19. Kramar Ju. V. Nacional'no–kul'turna ta religijna polityka urjadiv Pol'shhi na Volyni (1921–1939 rr.): dys. ... d–ra ist. nauk: 07.00.02; L'viv. nac. un–t im. I. Franka. – L'viv, 2015. – 536 s.

20. Kramar Ju. V. Shkil'na osvita na Volyni u mizhvojenyj period (1919–1939 rr.) // Naukovyj visnyk Volyn's'kogo derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukraï'ny. Serija: istorichni nauky. – Luc'k, 2010. – Vyp.1. – S.72–77.

21. Nadol's'ka V. Nimci na Volyni: etapy rozvytku diaspory i suchasne nacional'no–kul'turne vidrodzhennja // Etmichna istorija narodiv Jevropy. – K., 2004. – Vyp.16. – S.114–119.

22. Shul'ga S. Ches'ke shkil'nyctvo na Volyni u mizhvojenyj period // Česká matice školská. Ches'ka zagal'noosvitnja shkola / vprorjad. L. J. Mladanovych, S. G. Kratofil, S. A. Shul'ga. – Luc'k: Tverdnyja, 2008. – 112 s.

Volontyr O. O., Ph.D. student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), olena_0207@ukr.net

Organizational principles of education of ethnic minorities in the Volyn province in the first half of the 1920s

The article discusses the organization of educational process for ethnical minority in the Volyn province in the period of «national democracy» of the Second Polish Republic. It was solved the question of educational policy of the government of national democrats and the essence of Stanislaw Grabski's education law (1924). The author illustrates the course of a school plebiscite and the fate of bilingual (ultracvistic) schools and their impact on the education of ethnic minorities. The article reflects the main trends of the education of the largest national minorities in Volyn province, namely, Jews, Russians, Germans and Czechs. The main content of the educational policy of the Polish government in the territory of the Volyn province in the early 1920s. The author submits studies of the leading trends in the development and functioning of educational institutions, where at that time children of national minorities received special education. The place of education in the system of implementing the state policy of the Polish state in the first half of the 1920s.

Keywords: education, law, the Second Polish republic, Volyn province, national minority, schools.

* * *

УДК 94(477)

Гуменюк В. В.,
аспірантка, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), elementarry@gmail.com

ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ СЕЛЯНСТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН СТЕПОВОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1920–Х РР.)

На основі джерел та літератури здійснено аналіз та подано комплексну характеристику політичних настроїв національних меншин Українського Півдня в другій половині 1920–х рр. Виявлено чинники, які впливали на формування негативного ставлення етноспільнот до радянської влади в особі її представників у національному селі. Показано особливості сприйняття населенням національних районів степової України радянських виборчих кампаній. Охарактеризовані домінуючі вияви протестної поведінки національних меншин південноукраїнського регіону в умовах насадження комуністичною верхівкою власної моделі громадсько–політичного життя.

Ключові слова: національна меншина, Південь України, політичні настрої, радянська влада, вибори.

Розпізнаючи у деяких національних меншинах Півдня України одного з головних ворогів комуністичного будівництва, радянське керівництво упродовж міжвоєнного періоду ретельно слідкувало за їх реакцією на запроваджувані партією зміни у житті країни. Саме тому в звітах з обстеження місцевостей південноукраїнського регіону із компактним проживанням населення неукраїнського національного складу, що були складені у другій половині 1920–х рр. окремий пункт присвячувався оцінці ставлення жителів до представників та органів влади а також насаджених державою громадських об'єднань.

Неприхильне, навіть вороже ставлення у жителів національного села сформувалося відносно КНС. Будучи опорою більшовиків на селі комнезами користувалися низкою державних пільг та претендували на частину вилученого в односельців продовольства. Тому, декласовані, соціально дезорієнтовані елементи, які входили до організації переважно з меркантильних міркувань, у більшості сільських мешканців, окрім відрази, не викликали інших почуттів [8, с. 120]. У німецькому середовищі КНС не користувався прихильністю ще й тому, що структуру цієї громадської організації пронизувало «куміство та протекціонізм» [9, с. 124]. Не могло додати авторитету організації і негідне поведження її окремих представників із оточуючими у побуті. У болгарському селі Радолівка Коларівського району влітку 1930 року один з членів КНС, напившись горілки, вчинив дебош – сіпав за бороди статечних людей та лаяв односельчан [5, с. 142]. Під час виборів 1927 року єврейські середняки одного із сіл на Маріупольщині нарікали на КНС, що «той уже вибрав склад ради, а нам доведеться лише погодитися із його думкою» [14, арк. 20]. Подекуди не тільки населення, але й місцева влада недолюбувала членів громадського об'єднання незможників. У 1928 році представник КНС однієї з єврейських колоній Сталіндорфського району пояснював недодачу йому посівного матеріалу особистими симпатіями голови сільради [5, с. 58].

Меноніти сприймали у негативному світлі діяльність радянських громадських об'єднань, схожа участь спіткала і комуністичну партію. Членами КП(б)У була мізерна кількість менонітів, переважно вчительство [11, с. 66]. Антикомуністичні переконання були зумовлені релігійним світоглядом етноконфесійної групи, а також, частково, наслідками політики «воєнного комунізму», яку практикували місцеві партійні керівники [12, с. 90]. Заборона організувати сільбуди і хати–читальні у яких політпросвіта здійснювалася б німецькою мовою та переселення російських сімей у будинки розкуркулених колоністів на початковому етапі становлення радянської влади у південноукраїнському регіоні наперед визначили негативне ставлення менонітів до більшовицьких починів [16, арк. 186]. Населення менонітських колоній за активної підтримки «Союзу голландських вихідців на Україні» та духовенства бойкотувало членів громади, які наважувалися вступити до радянських громадських об'єднань [12, с. 90]. Існували випадки коли дітей, які виявляли бажання увійти до складу піонерорганізації, фізично карали батьки [3, с. 174]. Незважаючи на спроби менонітів паралізувати роботу комсомольських осередків, які діяли у найбільших колоніях, це все ж

не заважало їх організаторам об'єднувати навколо себе багато бідняцької молоді [11, с. 66].

Меноніти Хортицького району не надавали великого значення сільраді та райвиконкому. У разі порушення особистих прав місцеві жителі воліли звертатися до представників «Союзу голландських вихідців на Україні», які отриману інформацію передавали безпосередньо органам центральної влади [12, с. 88]. Вихваляючись зв'язками, правління цього кооперативу в одному із своїх звернень зобразило члена ВУЦВК Лобанова у ролі друга менонітських зверхників, який напередодні революційних подій 1917 р. був лобістом їх інтересів у царському уряді [11, с. 54].

Керівництво «Союзу голландських вихідців на Україні» розповсюджувало листівки у яких, протиставляючи радянській дійсності «землю обітовану» – фермерські господарства канадських менонітів, пропагувало ідею еміграції з СРСР [6, с. 101]. Скорочення земельних наділів та примусове переселення до менонітських колоній сторонніх осіб турбувало представників етноконфесійної групи, що зумовлювало їх масовий від'їзд за кордон [12, с. 157]. Меноніти, які мали землю боялися, що влада незабаром її відбере, крім того деякі з них були позбавлені матеріальної можливості обробляти ґрунти. Внаслідок цього бідняки намагалися пришвидшити свій виїзд до Канади, де, як вважали, будуть, шляхом продажу своєї робочої сили, забезпечені краще ніж вдома. Позбавлені засобів для існування, зневірені меноніти сподівалися, що за кордоном, працюючи у фермерів хоча б і на рабських умовах, вони все ж отримуватимуть п'ять доларів на місяць [10, с. 211]. Переселення менонітів до Північної Америки набуло ознак лихоманки: після виїзду кількох сімей за ними одразу подавалася решта жителів колонії. Причини такої спонтанної поведінки подекуди меноніти не були в змозі пояснити й самі. На запитання: «Куди їдете?», – слідувало: «Не знаю, до Канади» [16, арк. 287].

Відразу до представників радянської влади у населення національних меншин поглиблювали поширені серед них девіантні форми поведінки: місцеві чиновники відрізнялися не лише жадібністю, але й досить часто страждали на алкоголізм [9, с. 44]. Використання принципу класового підходу під час обрання сільського голови та його секретаря не завжди ставало запорукою приходу достойних кандидатів до влади на місцях – повідомлення про хуліганство, рукоприкладство, моральний розклад не рідкість. До влади потрапила значна кількість людей, які бачили себе царьками на новій посаді, використовували службове положення для особистого збагачення [17, с. 123].

Типовим явищем для досить культурних і розумних представників національних меншин були випадки глузування з представників нової влади, що здавалися малоосвіченими, нерозумними й некультурними [2, с. 60].

Не дивлячись на те, що представники деяких етнопільнот, зокрема, греки, масово відвідували загальні селянські та громадські збори, участь у громадських організаціях та антирелігійність сільських активістів були показовими. Метикуваті греки досить швидко зрозуміли, що участь у радянсько-партійних органах обіцяє певні соціальні та економічні дивіденди, отож частка їх у партійних організаціях була досить

високою. За відомостями партійного перепису 1927 року, у лавах КП(б)У перебувало 793 грека, з них 198 жінок. На одного грека-комуніста припадало 132 особи грецької національності [18, с. 229–230].

Політичний настрій німців-колоністів, які вороже ставилися до влади більшовиків, після виокремлення німецьких національних районів тимчасово покращився. Свідченням цього стало підвищення показників участі представників етнопільноти у виборах, які зросли з 20–30% до 60–75% [16, арк. 161]. Загалом, попри успіхи політики коренізації, на загальнодержавному фоні у середовищі національних меншин помічалася порівняно невисока виборча активність. У 1927 році кількість грецького населення, яке взяло участь у радянських виборах ледь перевищило 50% від загальної кількості осіб з правами виборців [17, с. 123]. Тоді ж у Маріупольській окрузі на виборчі дільниці прийшло лише 54% німців, які мали право голосу [14, арк. 48]. Лідерами серед виборщиків виявлялися не КНС та партійні осередки, а заможні верстви населення, які підіймали питання щодо пом'якшення економічної політики на селі [17, с. 123].

Позбавлені владою права голосу, однак небайдужі до свого майбутнього становища, господарники німецьких колоній намагалися у різний спосіб вплинути на виборчу кампанію. Аби звести до мінімуму вплив більшовицької передвиборчої пропаганди вони навіть вибивали шибки в хатах бідняцьких агітаторів [1, с. 22]. Коло питань, які висувалися селянством на перемовинних зборах, торкалися, головним чином, нагальних потреб національного села. Критично оцінюючи політику радянської влади, селяни висловлювали невдоволення повільними темпами землеустрою, відсутністю агропомог з боку держави, дешевих кредитів, вказували на необхідність розширення мережі санітарно-лікувальних установ, загальноосвітніх закладів. В ході перевиборної кампанії 1925–1926 рр. активізувалася заможна частина національного села. В с. Юзефсталь Фрідрих-Енгельсівського району під час перевиборів заможні селяни вимагали від місцевого комнезаму повернення, конфіскованого на початку 1920-х рр. реманенту, худоби, особистого майна [4, с. 174]. Інтерпретуючи на свій лад повідомлення офіційної преси про існування небезпеки нападу ворогів Радянського Союзу на «країну соціалізму», духовенство та поважні члени колоній були поширювачами обертених проти комуністів провокаційних чуток про наближення війни [13, с. 80]. З метою провалу кандидатів, рекомендованих Молочанським райвиборчкомом у члени сільрад, пайовики «Союзу голландських вихідців на Україні» у ході місцевих перевиборів притягували до голосування жінок, що категорично не узгоджувалося із поглядами менонітів на роль представниць «слабкої статі» у громаді [10, с. 207]. Під час виборів греки-незаможники села Чердакли Республіканського району боялися перечити кандидатам із числа заможних односельчан, як того б хотіли комуністи [15, арк. 79]. Занепокоєння, висловлене на пленумі ЦК КП(б)У в травні 1922 року про те, що «розгромлений у громадянській війні куркуль спрямовує свої зусилля у бік легального вrostання в радянський апарат, поступового, повільного оволодіння ним, кооперацією, школою, освітніми організаціями на селі і

господарськими органами та апаратами», переслідувало компартійну верхівку ще тривалий час [7, с. 205].

Таким чином, у досліджуваній період ми спостерігаємо швидку політизацію суспільних настроїв національних меншин Півдня України, які за незначним виключенням набули виразного антирадянського й антикомуністичного спрямування. Протестна поведінка етнотипна, що була зумовлена погіршенням їх економічного становища, до кінця 1920-х рр. виявлялася здебільшого в пасивних формах опору: в ігноруванні діяльності громадських об'єднань, схильності до еміграції, у намаганні провести до місцевих рад «своїх» кандидатів.

Список використаних джерел

1. Гафтель І. Результати виборів до німецьких сілрад / І. Гафтель // Радянська Україна. – 1927. – №5–6 (30–31) – С.21–23.
2. Гогохія Н. Практики повсякденної життєдіяльності українського суспільства в умовах формування тоталітаризму: соціальна адаптація тоталітаризму / Нані Гогохія // «Історія повсякденності: теорія та практика»: матеріали Всеукр. конф., Переяслав–Хмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О. М., Нагайко Т. Ю.]. – Переяслав–Хмельницький, 2010. – С.58–62.
3. Живи і помни... Історія менонитських колоній Екатеринославщини / С. І. Бобылева, А. І. Безносів, О. В. Безносова, І. В. Венгер, В. К. Клец, І. В. Толстух, Т. Л. Петрова: под редакцій професора С. І. Бобылевой. – Днепропетровск, 2006. – 378 с.
4. Журба М. А. Етнологічні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20–30 рр. XX ст.). – К.: Науковий світ, 2002. – 456 с.
5. Йогансен М. Подорожі філософа під кепом / Майк Йогансен. – К.: Темпора, 2016. – 448 с.
6. Клибанов А. Меннониты / А. Клибанов. – М., Л.: ОГИЗ – Московский рабочий, 1931. – 112 с.
7. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їзді, конференцій і пленумів ЦК. – Т.1. – К., 1976.
8. Левандовська Е. Е. Роль комітетів незаможних селян у впровадженні радянської політики на селі / Е. Е. Левандовська // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – XXXVII. – С.118–123.
9. Німці в Україні 20–30-ті рр. XX ст. Збірник документів державних архівів України. – Київ, 1994. – 244 с.
10. Осташева Н. В. На переломе епох... Меннонитское общество Украины в 1914–1931 гг. / Н. В. Осташева. – М.: Готика, 1998. – 256 с.
11. Рейнмарус А. Меннониты. (Краткий очерк) / А. Рейнмарус, Т. Фризен. – М.: Безбожник, 1930. – 88 с.
12. Сільськогосподарський союз голландських вихідців на Україні (1921–1927 рр.): 36. документів і матеріалів. – К., 2000. – 339 с.
13. Фицпатрик Ш. Сталинские крестьяне. Социальная история Советской России в 30-е годы: деревня / Шейла Фицпатрик. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОСПЭН), 2001. – 422 с.
14. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.81. – 81 арк.
15. Там само. – Оп.1. – Спр.258. – 127 арк.
16. Там само. – Оп.2. – Спр.10. – 292 арк.
17. Якубова (Наседкина) Л. Д. Греческие национальные сельские советы Украины во взаимодействии национальной и социальной политики / Л. Д. Наседкина (Якубова) // Греки Украины: история и современность. Материалы научно-практической конференции «Греки Украины: поиск и формирование национальной культуры», 9–19 февраля 1991 г. – С.118–127.
18. Якубова Л. Д. Процеси маскулінізації та емансипації як віддзеркалення системних перетворень у мариупольській громаді 20–30-х рр. XX ст. / Л. Д. Якубова // Еліністичні студії. Збірка спогадів та наукових праць пам'яті Наталії Олексіївни Терент'євої / Відп. ред. О. П. Реснт; Упорядники: Н. І. Бацак, В. В. Томазов. – К.: НАН України, Інститут історії України, 2010. – С.221–247.

References

1. Gafel' I. Rezul'taty vyboriv do nimec'kyh sil'rad / I. Gafel' // Radjans'ka Ukraї'na. – 1927. – №5–6 (30–31) – S.21–23.
2. Gogohija N. Praktyky povsjakdennoi' zhyttjedijal'nosti ukrai'ns'kogo suspil'stva v umovah formuvannja totalitaryzmu: social'na adaptacija totalitaryzmu / Nani Gogohija // «Istorija povsjakdennosti: teorija ta praktyka»: materialy Vseukr. nauk. konf., Perejaslav–Hmel'nyc'kyj, 14–15 trav. 2010 r. / [Uporjad.: Lukashevych O. M., Nagajko T. Ju.]. – Perejaslav–Hmel'nyc'kyj, 2010. – S.58–62.
3. Zhivi i pomni... Istorija menonitskih kolonij Ekaterinoslavshhiny / S. I. Bobyleva, A. I. Beznosov, O. V. Beznosova, I. V. Venger, V. K. Klec, I. V. Tolstyh, T. L. Petrova: pod redakciej professora S. I. Bobylevoj. – Dnepropetrovsk, 2006. – 378 s.
4. Zhurba M. A. Etnonacional'ni ta mizhnarodni aspekty dijal'nosti gromads'kyh ob'jednan' ukrai'ns'kogo sela (20–30 rr. XX st.). – K.: Naukovyj svit, 2002. – 456 s.
5. Jogansen M. Podorozhi filosoфа pid kepom / Majk Jogansen. – K.: Tempora, 2016. – 448 s.
6. Klivanov A. Mennonity / A. Klivanov. – M., L.: OGIZ – Moskovskij rabochij, 1931. – 112 s.
7. Komunistychna partija Ukraї'ny v rezolucijah i rishennjah z'i'zdiv, konferencij i plenumiv CK. – T.1. – K., 1976.
8. Levandovs'ka E. E. Rol' komitetiv nezamozhnyh seljan u vprovadzheni radjans'koi polityky na seli / E. E. Levandovs'ka // Naukovі праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – XXXVII. – S.118–123.
9. Nimci v Ukraї'ni 20–30-ti rr. XX st. Zbirnyk dokumentiv derzhavnyh arhiviv Ukraї'ny. – Kyi'v, 1994. – 244 s.
10. Ostasheva N. V. Na perelome jepoh... Mennonitskoe obshhestvo Ukrainy v 1914–1931 gg. / N. V. Ostasheva. – M.: Gotika, 1998. – 256 s.
11. Rejnmarus A. Mennonity. (Kratkij ocherk) / A. Rejnmarus, T. Frizen. – M.: Bezbozhnik, 1930. – 88 s.
12. Sil's'kogospodars'kyj sojuz gollands'kyh vyhidciv na Ukraї'ni (1921–1927 rr.): Zb. dokumentiv i materialiv. – K., 2000. – 339 s.
13. Ficpatrik Sh. Stalinskie krest'jane. Social'naja istorija Sovetskoy Rossii v 30-e gody: derevnya / Shejla Ficpatrik. – M.: «Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija» (ROSPJeN), 2001. – 422 s.
14. CDAVO Ukraї'ny. – F.413. – Op.1. – Spr.81. – 81 ark.
15. Tam samo. – Op.1. – Spr.258. – 127 ark.
16. Tam samo. – Op.2. – Spr.10. – 292 ark.
17. Jakubova (Nasedkina) L. D. Grecheskie nacional'nye sel'skie sovety Ukrainy vo vzaimodejstvii nacional'noj i social'noj politiki / L. D. Nasedkina (Jakubova) // Greki Ukrainy: istorija i sovremenost'. Materialy nauchno-prakticheskoy konferencii «Greki Ukrainy: poisk i formirovanie nacional'noj kul'tury», 9–19 fevralja 1991 g. – S.118–127.
18. Jakubova L. D. Procesy maskulinizacii' ta emansypacii' jak viddzerkalennja systemnyh peretvoren' u mariupol's'kij gromadi 20–30-h rr. XX st. / L. D. Jakubova // Ellinistychni studii'. Zbirka spogadiv ta naukovykh prac' pam'jati Natalii' Oleksii'vny Terent'jevoi' / Vidp. red. O. P. Rejnt; Uporjadnyky: N. I. Bacak, V. V. Tomazov. – K.: NAN Ukraї'ny, Instytut istorii' Ukraї'ny, 2010. – S.221–247.

*Humenyuk V. V., post-graduate student,
Dragomanov National Pedagogical University
(Ukraine, Kyiv), elementarry@gmail.com*

Political disposition of the peasantry of the national minorities of Ukrainian steppe (second half of the 1920's)

On the ground of sources and literature, analysis and comprehensive description of the political disposition of the national minorities of Southern Ukraine in the second half of the 1920's were presented. The factors that influenced the formation of the negative attitude of ethnic communities to Soviet regime by its representatives in the national village were revealed. The features of the perception of electoral campaigns by the population of the national regions of the Ukrainian steppe were shown. The dominant features of the protest behavior of the national minorities in the Southern Ukrainian region under the conditions of the implementation by communist heads of own model of social and political life were characterized.

Keywords: national minority, South of Ukraine, political mood, Soviet power, election.
